

הכנס המדעי ה-14
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ג

מספרים על ספרים משלנו I

יו"ר: ד"ר משה שר

חרדיות מודרנית – מעמד ביניים חרדי בישראל

Modern Ultra-Orthodoxy:

The emerging Haredi middle class in Israel

בעשורים האחרונים עוברת החברה החרדית טלטלה משמעותית, אותה ניתן לסווג לשלוש קטגוריות מרכזיות: (1) שינויים הנהגתיים המתבטאים בהיעדרה של מנהיגות רוחנית דינמית ומשמעותית, לצד פריחתה של הנהגה מוניציפלית פרקטית; (2) שינויים תרבותיים דוגמת חדירתו של עולם התוכן באינטרנט, מגמת ההתמקצעות והאקדמיזציה ותרבות הצריכה המתחזקת; ו-(3) שינויים כלכליים גלובליים ומקומיים, המעיקים ומקשים על מצבם הכלכלי של החרדים. גורמים אלו מרחיבים את הסדקים ומערערים את חומת הסגירות והבדלנות החרדית. אולם אחד הגורמים המשמעותיים לפריצה זו הוא גידולה המספרי המסיבי של החברה החרדית (גידול של 7% כל שנה, לעומת 1.5% בחברה הכללית). גידול דמוגרפי זה מרחיב את גבולות "הליבה החרדית" ומתוך כך מייצר קבוצות חדשות הנמצאות בשוליים החברתיים - ביניהן החרדיות המודרנית.

אינדיקציות אלו אינן מעידות על היחלשותה של החברה החרדית או על נטישת האידאולוגיה החרדית בכללותה, אלא על היחלשותה של חברת הלומדים כזרם הבלעדי של החרדיות הליטאית העכשווית. היחלשות חברת הלומדים מאפשרת יצירת אפיקים חדשים בתוך הקהילה החרדית, תוך יצירת חיץ בין האינטרס החרדי הקולקטיבי, שהכתיב את עליונותה של חברת הלומדים, לאינטרסים הפרטיים האינדיווידואליים. התופעה עליה מצביע המחקר - עלייתו של מעמד הביניים החרדי - מציגה את התחזקות האינדיווידואל החרדי והיחלשותו של הקולקטיב. בהתאם לתזה, יוצג כי לצד חברת הלומדים, מתפתחת חברה חרדית אחרת, המעורה בעולם המעשה וברשות הרבים הישראלית - באקדמיה, בעבודה ובתרבות.

במחקר זה אנו מבקשים להפנות את הזרקור אל החרדים בני מעמד הביניים (החרדים המודרניים), תת-קבוצה ההולכת וגדלה בתוך הקהילה החרדית, תוך שרטוט קווים לדמותה והבנת מאפייניה כקבוצה הרואה עצמה כחלק מן החברה החרדית, אך במקביל איננה ממדרת עצמה מן הישראליות החילונית. כמו כן, תוצג השפעת צמיחתו של מעמד הביניים החרדי מן הפן הפנימי (כלפי החרדיות הקלסית) ומן הפן החיצוני (כלפי כלל הציבור הישראלי) ותיבחן האפשרות לפיה תיהפך תופעה זו, שכיום היא נחלת יחידים, (גם אם רבים שכאלה), לקבוצה מאורגנת בעלת מוסדות תורניים, הנהגתיים וחינוכיים.

מתודולוגיית המחקר היא איכותנית ומבוססת על היכרות אישית עם הסביבה הטבעית של הקבוצה, על ראיונות עומק עם חברי הקבוצה, ראשי מוסדות חינוך וראשי מנגנונים פוליטיים הפועלים בקרבה, כמו גם ראיונות עם בעלי דעה ביחס לקבוצה זו. חומרים אתנוגרפיים נוספים ששמשו גם הם באיסוף הנתונים היו כתבות מהעיתונות החרדית והעיתונות הכללית אשר עסקו בסיפורה של החרדיות המודרנית, פורומים באינטרנט וספרים העוסקים בסביבה התרבותית של חברי הקבוצה או נוגעים בסיפורה.

בפני קוראי המחקר נפרסת תמונה רחבה ועדכנית של הזרמים החרדיים השונים, כשלארשונה נחקרת קבוצת מעמד הביניים החרדי המודרני, על הרגלי חייה ומאפייניה הפנימיים, החיצוניים והקהילתיים. תמונה של חרדיות אקלקטית, המשלבת מחויבות עמוקה לתפיסת העולם החרדית לצד השתלבות ברשות הרבים הישראלית, בתרבות, בתעסוקה ובחברה.

מילות מפתח: חרדיות מודרנית, מעמד ביניים, קו תפר, זהות, פא"י, חברת הלומדים

מניכור לדיאלוג: הוראת המקרא בחינוך הממלכתי העל-יסודי***From alienation to dialogue:****Teaching Bible in non-religious Jewish Israeli secondary education**

בהרצאה קצרה זו ברצוני להציג את ספרי, **מניכור לדיאלוג: הוראת המקרא בחינוך הממלכתי העל-יסודי**, המבוסס על עבודת הדוקטורט שלי. הספר מכוון בעיקר למורים למקרא ולמורי מורים למקרא (מכשירים של פרחי הוראה ומנחי מורים בפועל). מכיוון שכך, לא אציג הפן התאורטי של המחקר, אלא את הממצאים המתמקדים בהצעות לדרכי הוראה.

למרות שבין הוגי הדעות כמעט אין מחלוקת לגבי חשיבות הוראת המקרא, הוראת המקרא בחינוך הממלכתי נמצאת במשבר עמוק הבא לידי ביטוי הן ביחס התלמידים ללימוד התנ"ך והן בחוסר ידע וחוסר התמצאות בתנ"ך. בעיה זו חריפה במיוחד בחינוך העל-יסודי, כפי שנמצא במחקרים שעסקו בנושא.

בעקבות ניסיוני הרב בהוראת תנ"ך בחינוך הממלכתי העל-יסודי, בהכשרת מורים לתנ"ך ובהנחיית מורים בפועל, התעוררו אצלי שאלות לגבי הוראת התנ"ך והקשיים הכרוכים בה. מכאן עלה הצורך לקיים מחקר פעולה, שהוא סוג המחקר המומלץ כאשר החוקר הוא איש שדה המעוניין לבחון את עבודתו (הכהן וזימרן, 1999).

בספר מתוארים ממצאים של מחקר פעולה שיתופי-פרקטי, שבו החוקרת-המדריכה הנחתה שלושה מורים לתנ"ך בחינוך הממלכתי העל-יסודי בהתמודדותם עם קשיים בהוראת תנ"ך. תוך כדי תהליך התצפיות והשיח, המשלב רפלקציה של החוקרת והמורים, נוצר אצלם ידע משותף לגבי פדגוגיה להוראת תנ"ך, המתמודדת עם הקשיים שעלו מן התצפיות ומהשיחות עם המורים. נתוני המחקר נאספו מתצפיות, מראיונות ומחומר כתוב שחילקו המורים לתלמידים במהלך השיעורים בהם צפיתי.

כל דרכי ההוראה המוצגות בספר מכוונות למטרה מרכזית אחת: יצירת דיאלוג בין התלמידים לבין הטקסט המקראי. דיאלוג הוא ההפך מניכור, אותו חשים תלמידים רבים כלפי התנ"ך. יצירת דיאלוג כזה עשויה להפחית מתחושת הזרות, שלא לומר עוינות, שחשים תלמידים במפגש שלהם עם הטקסט המקראי.

מחקר זה שייך לתחום המחקרים העוסקים בידע תוכן פדגוגי של מורים, ואחת ממטרותיו היא להעמיק את הידע הזה. ואכן, התהליך העשיר את ידע התוכן הפדגוגי הן של המורים והן שלי, כמדריכה וחוקרת. אני תקווה שמחקר זה, והספר שבעקבותיו, יסייע לפדגוגיה לתפוס את מקומה כתחום מחקרי חשוב וראוי.

מילות מפתח: פדגוגיה, דיסציפלינה, הוראת התנ"ך, חינוך על-יסודי, מחקר איכותני
*מניכור לדיאלוג- הוראת התנ"ך בחינוך הממלכתי העל-יסודי, 2011, הוצאת "רכס"

מסע הגיבור – תהליך התהוות הנפש במיתוס, במעגל החיים ובתרפיה***The hero's journey: Creation of the soul in myth,
in life and in therapy**

במשך שנים אני שבה ומלמדת את הקורס "מיתוס מסע הגיבור". הקורס הזה הוא בסיס להבנות פסיכולוגיות ולחקר יצירות מיתוסים, אגדות וספרות. מסע הגיבור מתאר את התפתחות התודעה האנושית ואת התפתחות התודעה של כל יחיד. הגיבור המיתי הוא הביטוי המיתולוגי של הדחף להתגבשות האני שמוציא לפועל את איכויותיו שנועד לממש, כשכל סיפור מראה דגם אחר של התמודדות עם משימות החיים.

התאוריות הפסיכולוגיות מביאות תובנות באמצעות מושגים שמעניקים צורה וסדר לעולמנו. אולם השפה המושגית היא שפה רציונלית, והנפש כשלעצמה, בראשיתה, היא ישות חיה שמבטאת עצמה בדימויים ובתמונות. החלום, הדמיון, החיזיון, המיתוס, האגדה והספרות מתארים את תהליכי הנפש באמצעות הסיפור. לסיפור יש כוח ריפוי ותיקון הנפש. הסיפור בא מהלב וחודר אל הלב. הוא נובע מהלא-מודע הקולקטיבי שהוא נחלת הנפש האנושית העתיקה ופוגש מחדש כל יחיד ויחיד, בתוך סיפורו האישי, משתלב עמו ומשפיע עליו בתהליך לא-מודע. למיתוס של מסע הגיבור אני מקדישה את ספרי.

המיתוסים עוסקים בהתוויית רשת סיפורית מארגנת לתהליכי התפתחות הנפש והתודעה האנושית. הם מעניקים סדר ופשר לחיינו ומציגים מודלים שונים לחיים. מיתוס מסע הגיבור מתאר תהליך מתמיד של מציאות פנימית וחיצונית, אשר בו המודע והלא-מודע, היצר והרוח, נאבקים ומעצבים זה את זה, בעיקר במחצית הראשונה של החיים.

הספר **מסע הגיבור** מבוסס על התאוריות של קרל גוסטב יונג, אריך נוימן וג'וזף קמפבל. הספר מתייחס למיתוסים ואגדות בתרבויות שונות, לספרות שממלאת את מקומם ואף לקולנוע, מנסה לאסוף יחד את האיכויות וההיבטים השונים של חיי האדם בשלביו השונים, בעבר ובהווה המודרני, שתובעים את גבורת הנפש הנדרשת למאבק במפלצות הנפש והמציאות, כדי לצלוח את משימות מסע החיים. מסע הגיבור מציג את תהליכי התהוות הנפש, את הדילמות, את בנייתו, חיכולו ועיצובו של האני-האגו של כל אחד מאיתנו, בהתמודדות עם האם, האב והחברה, כחניכה לחיים החברתיים הבוגרים, ובו בזמן לייחוד הסגולי-האינדיווידואלי. הגיבור מאפשר לנו להכיר את עצמנו, את יצרנו ורגשותינו, את קשיינו, נכותנו, כשלינו ופגיעותנו, ובו בזמן את יכולתנו ואת גדולתנו הנפשית והרוחנית. הגיבור האמיתי מצוי בתוכנו, וכל אדם מכיל בו גם את האנטי-גיבור, את הנכות, הסבל והטרגיות, והוא גיבור במסע חייו. הספר בוחן גם את הגיבור הלוחם, הגיבור היהיר, הגיבור המורד, גיבור הטראומה, הגיבור המנהיג, הגיבור המיסטי והשמאן, הגיבור האמן, הגיבור הביוני, הגיבור היהודי-עברי, הגיבור במזרח הרחוק, והמטפל כגיבור, ובודק מהי שיבה נכונה מהמסע. פרק מיוחד מפתח את ההתמודדות המכפרת-מתקנת עם מוטיב הצל, החטא, והאשמה. ספר זה הוא ספר השלמה והמשך לספרי **מסע אל העצמי**.

מילות מפתח: מסע, גבורה, מיתוס, תודעה, תרפיה

* **מסע הגיבור**, 2011, הוצאת מודן

